

Тулобердиев К.К.

МААЛЫМАТТЫК-АГАРТУУ ЖАНА ЖАРНАМАЛЫК ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Тулобердиев К.К.

ИНФОРМАЦИОННО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНЫЕ И РЕКЛАМНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

К.К. Tuloberdiev

OUTREACH AND ADVERTISING TECHNOLOGIES

УДК: 371:25-638.1

Бул макалада маалыматтык-агартуу жана жарнамалык технологиялардын ресурстары жана айрымалануучу белгилери жана массмедиялык технологиялардын түрлөрү каралды.

Are considered in the article, outreach, mass media technologies, their distinctive features, resources, and species.

Маалыматтык-агартуу ишмердүүлүгү: айырмалануучу белгилери

Маалыматтык агартуу ишмердүүлүк социалдык маданий коомдук практиканын башка түрлөрүнөн айырмаланып, бир катар принципалдуу белгилери менен мүнөздөлөт. Аларга мазмунунун интенсивдүүлүгү, жеткиликтүүлүк, эркин мүнөз, бекем жөнгө салуунун жоктугу, окуу пландарынын жана программалардын милдеттүү түрдө формализациясы; илимий жана көркөм материалдарды синтездөөгө негизделген жана өзгөрүүчү кызыкчылыктарга, аудиториянын сурамына жана керектөөсүнө ийилгичтик менен таасир кылууга мүмкүнчүлүк берүүчү заманбап жалпыга түшүнүктүү ыкмаларды кеңири жайылтуу үчүн мүмкүнчүлүк; маалыматтык-билим берүү жана жеке-консультациялык ыкмаларды органикалык айкалыштыруудан улам, бирдиктүү педагогикалык тутумга жетүү жөндөмдүүлүгү кирет.

Маалыматтык-агартуу технологияларын өркүндөтүүдө диалог маанилүү кызмат аткарат. Адамдардын саясий-экономикалык жана рухий турмушуна, алардын эс алуу чөйрөсүнө диалог демократия, айкындуулук, плюрализм түшүнүктөрү менен катар кирди. Диалог бардык өз формасында жана көрсөтүлүшүндө демократияны жана айкындуулукту өнүктүрүүнүн, адамдардын сезимине прогрессивдик өзгөрүүлөрдү бекемдөөнүн натыйжалуу каражаты катары чыгат. Социалдык көрүнүш катары, диалог бош убакыт чөйрөсүндө адамдардын субъектилик өнөктүк мамилелерине тийиштүү. Андан улам, пикир декларацияланбайт, жамаат менен бирге, көпчүлүк учурда ачык талкуулоодо иштелип чыгат. Диалогдо жаңы идеялар жаралат жана ишке ашырылат. Диалог адамдын чыгармачылык дараметин ачат, андан улам, заманбап эс алуу борборлорунун ишмердүүлүгүнүн бардык чөйрөсүндө маселелер коюлат жана чечилет.

Негизинен, диалогдук программалардын ар түрдүүлүгү сыяктуу эле диалог ар түрдүү жаштагы

жана кесиптеги адамдардын социотренингдин милдеттүү элементи катарында чыгат. Диалогдун, ошондой эле түздөн-түз катышуучуларынын өз ара мамилесин жана кызматташуусун өнүктүрөт.

Бош убакта эс алуу жана турмуш элементтеринин маалыматтык-агартуу технологияларынын чегинде биригиши ачык билдирилген болуп калууда, агартуунун утилитардык-практикалык багытталышы күчөдө. Маданий-эс алуу ишмердүүлүк чоң адамдардын массалык өзүнчө окуп билим алууга демилге көрсөтүүнүн жана багыт алуусунун маанилүү факторуна айланат. Социалдык-маданий чөйрөнүн көптөгөн негизги институттары - клубдар, Маданият үйлөрү, китепканалар, музейлер, китеп басмалары, билим берүү жана башка мекемелер - видео- жана компьютердик техниканы кошкондо, маалыматтын жаңы алып жүрүүчүлөрүн интенсивдүү пайдаланышына өтүшөт. Маанилүү милдеттердин бири болуп медиа билим берүүнү өнүктүрүү, жаштарды кино, телекөрсөтүү, видеопрограммаларды жана массалык коммуникациянын башка каражаттарын терең кабыл алууга даярдоо эсептелет.

Маалымат тейлөө кызматынын аттарын кеңейтүү жүрүүдө. Экспресс-университеттер, каникулярдык мектептер, консультациялык пункттар, үзгүлтүксүз билим берүүнүн коомдук борборлору, тематикалык мектептер жана өзүн-өзү каржылоонун негизиндеги курстар өрчүүдө. Күндөлүк окуялар жөнүндө тез маалымат берүүдө, азыркы учурда элге кызыктуу көйгөйлөрдү талкуулоодо, алар боюнча негизделген коомдук пикирди калыптандырууда муктаждык кескин түрдө өсүүдө.

Маалыматтык технологиялардын натыйжасында, социалдык-маданий чөйрө сөз айкындуулук жана эркиндик принциптерин ишке ашырууда маанилүү фактор болуп калууда. Мында накта плюрализм жана идеяларды табуу камсыздалат, кандай болбосун көз карашын айтууга жана билдирүүгө мүмкүнчүлүк берилет. Эс алуу жана чыгармачылык борборлору кандайдыр-бир чектөөсүз бардык маалыматтарды пайдаланууга эсептелген ачык маалымат системасына кошулушат.

Маалыматтык процесстин диапозону кеңейет. Маалымат жеткирүү менен катар, ал өзүнө жаңы маалыматты талкуулоону, алмашууну жана чыгарууну камтыйт. Массалык маалымат каражаттары аркылуу өткөн билдирүүлөр гана эмес, жергиликтүү региондук мүнөздөгү маалыматтар жана баалоолор эркин жайылтылат. Маалыматтык-агартуу ишмердүүлүк адамдардын ортосунда байланыштардын

цивилизацияланган формаларын белгилөөгө бирдей ойлонуудан жана чындыкка монополиядан толугу менен баш тартууга эсеп кылуу менен түзүлөт, ойлордун кеңири спектри өнүгөт, атаандашына сыйлоо бекемделет. Китепканалардан маалыматтарды эркин алуу, атаандаш басылмаларды чогултуу, сактоо жана жайылтуу, артыкчылыктуу позицияларда турган адамдар менен жолугушуу ж.у.с. камсыз кылынат.

Инструментарий жана маалыматтык-агартуу жана жарнамалык технологиялар ресурстары

Балдардын, жаш өспүрүмдөрдүн жана чоң адамдардын социалдык-маданий ишмердүүлүгүн уюштурууга байланыштуу бош убакта эс алуу технологияларында инновациялык ыкмалар чакан топтордо мыкты өздөштүрүлөт. Корутунду дагы бир жолу практикада белгиленген мыйзам ченемдүүлүктү тастыктайт: ири эмес структура дайыма жаңы билим берүүчү, чыгармачылык муктаждыктардын келип чыгышына, жаңы маалыматтарды, аракеттердин салттуу эмес ыкмаларын издөөгө тез жооп берет, социалдык чөйрөдөгү мүмкүн болгон токтоп калууларга, терс жагдайларга. Жагымсыз психологиялык атмосферага, жетишсиз байланышууга жана социалдык ишенимге курч таасирденет. Коомго топтун же жеке адамдын социалдык алыстагандыгы өтө кыйынга тургандыгы белгилүү.

Кызыгуучу бирикмелердин, мини-кружоктун, демилгечи топтун, үй-бүлө арасындагы компаниянын атынан кандай болбосун чакан топтун же эс алуунун маалыматтык-агартуу ишмердүүлүгү түздөн-түз керектөө чөйрөсүнөн социалдык-маданий ишмердүүлүк чөйрөсүнө аудиториянын кызыкчылыгын которууга активдүү жардам берет, анда адам эркин тандоосун билдирүүгө, баалуулуктарынын өз системасын бекитүүгө жөндөмдүү болот.

Маалыматтык-агартуу жана жарнамалык технологияларды түзүүчү механизмдер болуп төмөнкүлөр эсептелет:

- 1) коммуникацияга көңүл буруу;
- 2) кабыл алууга жетишүү жана маалыматтык билдирүүнү шайкеш өздөштүрүү;
- 3) алдын ала караштырылган түрүндө алынган маалыматты интерпретациялоо;
- 4) мындан ары бир нече ирет пайдалануу үчүн маалыматтар банкында маалыматты сактоо;
- 5) активдүү окутууну жана практикалык аракеттерди стимулдаштыруу үчүн маалыматты пайдалануу;
- 6) маалыматты жиберүүчүнүн каалоосуна ылайык аракеттенүүгө даярдыгынын зарылчылыгына алуучунун ишеними.

Бүгүнкү күндө маданият, көркөм өнөр, билим берүү, туризм мекемелеринде эреже катары, коммуникациянын заманбап каражаттары бар. Күнүмдүк пайдаланылып жаткан компьютерлер, сканерлер, мониторлор, принтерлер жана башка техника өндүрүштүн жарнамалык-маалымдоосун камсыздоо жана социалдык-маданий продукция-

ларды жана тейлөө кызматтарын, негизинен пресс-релиздерди, афишаларды, проспекттерди, жылдык отчетторду, аудио жана видеороликтерди, маалыматтык аудиовизуалдык материалдардын башка түрлөрүн жайылтуу үчүн база катары пайдаланылат.

Маданият мекемелеринде документтерди автоматташтырылган эсепке алуу жана иштеп чыгуу үчүн компьютерди колдонуу кеңири жайылтылды. Маалыматтык технологиялардын ичинен өзгөчө орунду мисалы: социалдык-маданий чөйрөнүн мекемелеринде жана уюмдарында маалыматтардын банкын түзүү, мезгилдүү толтуруу жана пайдалануу технологиясы ээлейт. Маалыматтар банкы социалдык-маданий технологиялардын бардык топтомун ишке ашыруу үчүн дайыма зарыл жана сурамга ээ болот. Банктагы күндөлүк башкаруу жана маалыматтык-методикалык документтердин жана материалдардын негизги көпчүлүгүнүн кызматтык маалыматтар (буйруктар, тескемелер ж.б.); укуктук актылар, мыйзамдар; жетекчилердин баяндамалары; ишмердүүлүктүн тармагы боюнча статистикалык маалыматтар; базалык атайын жана маалымдама адабияттар; маанилүү отурумдардын жана жолугушуулардын протоколдору; өз мекемеси же уюму жөнүндө бардык маалыматтардан методикалык материалдарды (сценарийлерди, долбоорлорду, программаларды, фотодокументтерди) тандоо; адамдардын, мекеме кызыкдар болгон кызматтардын жана уюмдардын тизмеси; социалдык-маданий багыттагы иштеп жаткан объектилердин баяндоосу; социалдык-маданий көйгөйлөр боюнча чыгаруучулардын жана басылмалардын тизмелери; жарнамалардын жана басылмалардын маселелери боюнча алар менен байланыш түзүүчү ММКдагы адамдар жөнүндө маалыматтар түзөт.

Маалыматтык ресурстар социалдык-маданий ишмердүүлүктү башкаруу процессинде алмаштыргыс аспап болуп эсептелет. Алар башкаруу чечимдерин маалымат менен камсыздоого көмөк беришет, социалдык-маданий мониторинг менен үзгүлтүксүз иштөөгө, өз регионунун социалдык-маданий чөйрөсүнүн абалын жана көйгөйлөрүн көзөмөлдөөгө, маркетингдик изилдөөлөрдү, рынокту жүктөөгө мүмкүнчүлүк берет. Акыркы жылдарда социалдык-маданий институттардын маалыматтык өз ара аракеттенүүсүнүн ар түрдүү түрлөрүнүн диапозону олуттуу кенейди. Ар бир региондун – облустун, республиканын, өзүнчө шаардын же райондун масштабында – маданият, билим берүү, социалдык иш, саламаттык сактоо, бош убакта эс алуу, спорт, туризм органдарынын, улуттук-маданий борборлордун, коомдордун, бирикмелердин жана кыймылдардын ортосунда маалымат менен алмашуу жана кызматташуу үчүн маалыматтар базасын топтоонун ар түрдүү түрлөрү белгилүү.

Айрым региондордо бир кыйла аралыкка четтетилген китепканалык жана музейлик каталогдор менен учурдагы убакытта интернет-конференцияларды, шарттуу мейкиндикте музейлер арасындагы көргөзмөлөрдү жана китепканалар

ортосундагы диалогдорду өткөрүүнүн тажрыйбалары топтолгон.

Масс-медиялык технологиялар

Социалдык-маданий чөйрөнүн маалыматтык дараметин мындан ары өнүктүрүү келечеги көпчүлүк учурда аудиовизуалдык каражаттарды, мультимедиа (компьютердик программалар) жана массмедиа технологияларды натыйжалуу пайдалануунун заманбап технологияларына байланыштуу болот. «Мультимедиа» деген түшүнүк персоналдык (жеке) компьютерлерди пайдалануу менен биригип, өз мүмкүнчүлүгү боюнча жеке жана жамааттык социалдык-маданий ишмердүүлүктү уюштуруу үчүн өзгөчө мааниге ээ. Социалдык-маданий чөйрө чексиз мүмкүнчүлүктөрдү гана бербестен, персоналдык (жеке) компьютерлерди пайдалануунун жаңы философиясын ачат.

Мультимедиа технологиясы адам ишмердүүлүгүнүн бардык тармагы менен иш жүзүндө байланышкан ар түрдүү маданий продуктуларды чыгаруу жана социалдык-маданий тейлөө кызматтарын көрсөтүү үчүн каражат катарында кеңири жайылтылды.

Мультимедиа, маани-маңызы боюнча маалыматтык, көркөм-көрүү, калыбына келтирүүчү жана башка социалдык-маданий технологиялардын мазмунун байытууда магистралдык багыт ачат. Бул зарыл болгон жоопту тез жана ылайыктуу издөөнү камсыз кылуучу лазердик дискке жана атайын программалык каражаттарга жайгаштырылуучу маалыматтардын чоң көлөмүнөн улам, мүмкүнчүлүктүү болуп калды.

Ошентип, мисалы: компьютер энциклопедиялык иште накта революцияга алып келди. Жогору компьютердик технологиялар энциклопедиялык сөздүктөрдү чыгаруунун кымбат баадагы жана кыйынчылыктуу процессти он жана жүздөгөн эсеге тездетүүгө мүмкүнчүлүк берди. Айкалышкан маалыматты берүүнүн жана кабыл алуунун принципалдуу жаңы деңгээлине негизделген электрондук энциклопедиялар компакт-дисктердин жардамы менен маалымат агымдарын уюштуруу ыкмасында мурда ойго келбеген келечектеги жетишкендикке алып келди.

Ошентип, коомдук практиканын көптөгөн төрлөрүндө (илимде, көркөм өнөрдө, архив ишинде ж.у.с.) пайдаланылуучу социалдык-маданий ишмердүүлүктүн таң калтырарлык продукту катарында мультимедиялык технологиялар ар түрдүү арналышына ээ:

1) идея катарында, илимий, көркөм жана башка маалыматты сактоого принципалдуу жаңы ыкма, концепция катары текстти дагы, үндү жана сүрөттөлүшүн дагы эки сан түрүндө коддоого мүмкүнчүлүк берет;

2) маданият, билим берүү, бош убакта эс алуу, спорт мекемелеринде жумушчу жана окуу орундарын жайгаштыруу үчүн зарыл болгон жабдуу катары жана видеокамераларды, видеокиргизүүнү, видео эске тутууну, видео- жана аудиоплатаны, синтезаторлорду, стереоүндү, чоң сапаттуу экрандарды жана бардык системаны бириктирүүгө иштегенге жөндөмдүү топтомго бириктирүүгө жөндөмдүү күчтүү компьютерлерди камтыйт;

3) өзгөчө укмуштуудай инструментарий (аспаптардын тобу) катары мультимедиа-идеяларды мультимедиа-жабдууларга ишке ашыруунун натыйжасында конкреттүү социалдык-маданий продуктуну (каталог, окуу китеби, энциклопедиялык сөздүк, фильм ж.у.с.) алуу үчүн.

Социалдык-маданий чөйрөдө айланып жүрүүчү маалыматтардын алга карай умтулуп өсүү жана мүнөзүн өзгөртүү шартында (мисалы: туруктуу эмес-тик) мультимедиа (Интернет-тармагы менен катар) билим берүү, көркөм-көрүү, кызыктыруучу-оюн, калыбына келтирүүчү жана башка технологияларга инновациялык элементтерди киргизүү үчүн дээрлик жалгыз жана табигый үзүрлүү булагы болуп калат.

Азыркы убакка чейин коом деңгээлинин тарыхында бүгүнкү күндөгүдөй кырдаал болгон эмес, азыркы убакта кайсы адам болбосун (китепканага же музейге келген адамдын гана эмес) илимий, маданий, көркөм маалыматтардын чоң көлөмүнө мүмкүнчүлүк ала алат. Эгер, социалдык-маданий институттар иштеген аудиториянын психологиясын, эске тутуусун, адаттарын жана муктаждыктарын эске алсак, анда пайдалануучулардын ар биринин ушул маалыматты тандоосун жана системалаштыруусун эң эле ойдогудай уюштуруусу көйгөй болуп калат. Мультимедиа гана ушундай тандоонун чен өлчөмдөрүн сактоону камсыздоого мүмкүнчүлүгү бар: кайсы маалымат ушул пайдалануучу үчүн милдеттүү түрдө, негизги, ал эми кайсынысы – кошумча, милдеттүү эмес, атайын, факультативдик болуп эсептелет. Мультимедиапродукт бүтүндөй музей, архив же китепкана камтыган маалыматтан кем болбогон маалыматты камтый алат. Ал эми бул продукт кимге болбосун жеткиликтүү жана өз алдынча пайдаланууга арналгандыктан, аны атайын даярдыксыз эле пайдаланууну уюштуруу зарыл.

Адабияттар:

1. Дридзе Т.М., Орлова Э.А. Основы социально-культурного проектирования. - М., 1995.
2. Красильников Ю.Д. Методика социально-культурного проектирования: Уч. пособие. - М.: МГУК, 1993
3. Кузцын Г.М. Проектирование социально-культурных процессов: Уч. пособие. - Пермь, 2001.
4. Тульчинский Г.Л. Технологии менеджмента в сфере культуры.-СПб., 1996.

Рецензент: к.пед.н., доцент Джалдошбекова З.А